

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.341.1:658

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Гук О.В., к.е.н.

Національний технічний університет України «КПІ»

В статті розглянуто принципи управління інтелектуальною власністю. Автором здійснено порівняльний аналіз нормативно-правових особливостей державного регулювання трансферу технологій в Україні, Білорусії та США. Виявлено переваги та недоліки законодавчої бази США у сфері передачі технологій. Проаналізовано сучасні тенденції міжнародного трансферу технологій, особливості вітчизняних законодавчих актів щодо досліджень і розробок та інноваційної діяльності. Виокремлено проблеми інституційного забезпечення передачі технологій в Україні. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення вітчизняної законодавчої бази у сфері трансферу технологій.

Ключові слова: трансфер технологій, інноваційний розвиток, принципи управління інтелектуальною власністю, порівняння нормативно-правової бази США, Білорусії та України.

The principles of intellectual property management are considered in the article. The author made a comparative analysis of normatively legal features of the governmental control of technologies transfer in Ukraine, Belarus and the USA. The advantages and disadvantages of the legislative base of the USA in the field of technologies transmission are found out. The modern tendencies of the international transfer of technologies, the features of Ukrainian legislative acts, are analyzed in relation to the researches and developments and the innovative activity. The problems of the institutional providing the of technologies transmission are selected in Ukraine. The recommendations to perfect the Ukrainian legislative base in the field of transfer of technologies are formulated.

Keywords: transfer of technologies, innovative development, principles of intellectual property management, comparison, normatively legal bases of the USA, Byelorussia and Ukraine.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. В сучасних умовах функціонування світової економічної системи трансфер технологій сприяє появі додаткових можливостей для економічного розвитку України і визначає перспективи створення ефективної системи комерціалізації технологій.

В умовах подолання економічної кризи трансфер технологій України має великий потенціал на світовому ринку, однак де-факто він займає незначне місце серед інших країн за рівнем науково технічних досягнень. Зокрема, це пояснюється незначною часткою наукомісткої продукції на міжнародному ринку, невеликим ступенем участі в експорті високих технологій, недосконалим механізмом обміну технологіями між учасниками інноваційного процесу.

Головною причиною такої ситуації є постійне вкрай недостатнє та неефективне фінансування процесу передачі технологій. Разом з тим, недосконалими залишаються механізми державного регулювання в сфері розвитку трансферу технологій, створення законодавчих та регулятивних умов для розвитку технологічного трансферу.

Вищевикладене свідчить про актуальність теми статті та доцільність дослідження проблеми сучасних тенденцій міжнародного та вітчизняного трансферу технологій.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення питань, що не вирішені. Проблематика розвитку трансферу технологій висвітлена в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Капіци Ю.М., Рудченко І., Лукши О., Федулової Л., Шугурової І, Яковец Ю. та інших. У роботах цих авторів розкрито сутність і значення трансферу технологій як елементу інноваційної інфраструктури, міжнародно-правове регулювання та особливості процесу передачі технологій, мереж трансферу технологій [1, 2, 3, 4].

Віддаючи належне значущості наукових надбань вітчизняних та закордонних учених, слід відзначити, що невирішеними залишаються питання удосконалення законодавства України щодо передачі технологій, та формування ефективної системи державного регулювання процесу трансферу технологій з урахуванням зарубіжного досвіду.

Метою роботи є аналіз сучасних тенденцій міжнародного трансферу

технологій, виокремлення проблем інституційного забезпечення передачі технологій в Україні. З цією метою в статті було поставлено наступні завдання: 1) розглянути принципи управління інтелектуальною власністю, 2) визначити позитивні та негативні сторони зарубіжної законодавчої бази у сфері передачі технологій, 3) надати пропозиції з приводу удосконалення деяких положень вітчизняного законодавства враховуючи зарубіжний досвід.

Викладення основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів. Існує багато визначень трансферу технологій зокрема, у широкому розумінні – це передача з технологією одночасно технології в матеріальному вигляді, а у вузькому – процес переміщення рішень, знань, та досвіду виробництва на комерційних засадах між різними державами, або всередині однієї держави [2].

Існує декілька принципів управління інтелектуальною власністю, зокрема:

- 1) усвідомлення ролі інтелектуальної власності;
- 2) дотримання балансу інтересів між суб'єктами інтелектуальної власності (розробником, замовником та користувачем об'єктів інтелектуальної власності);
- 3) інтелектуальна власність як частина стратегічного бізнес-планування, яка включає розробку плану, стратегію його розвитку та створення бізнес-плану);
- 4) пошук власних об'єктів інтелектуальної власності (виявлення власних нововведень, оцінка їх новизни та можливої прибутковості);
- 5) збір інформації про інтелектуальну власність конкурентів (сутність конкурентної інтелектуальної власності, виявлення її переваг та недоліків);
- 6) ідентифікація необхідної підприємству інтелектуальної власності (виокремлення всіх видів інтелектуальної власності, вибір тих, які можливо використовувати на підприємстві і вибір з них найкращої);
- 7) створення або придбання права на необхідну підприємству інтелектуальну власність (доцільно оцінити розмір витрат на даний захід та визначити ціну на об'єкт інтелектуальної власності);

- 8) врахування податку на інтелектуальну власність;
 9) захист прав на власну інтелектуальну власність у разі необхідності;
 10) розрахунок ефективності управління інтелектуальною власністю.

Життєвий цикл об'єкта інтелектуальної власності проходить наступні етапи: ідея, створення об'єкту інтелектуальної власності, набуття прав на даний об'єкт, використання прав, захист прав (ліцензування, патентування), утилізація.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика зарубіжного та вітчизняного досвіду в сфері трансферу технологій

Законодавча база США	Законодавча база Республіки Білорусь	Законодавча база України
Закон Стівенсона Уайдлера про технологічні інновації від 1980 р.	Указ Президента Республіки Білорусь від 31 серпня 2009 р. № 432 «Про деякі питання набуття майнових прав на результати науково-технічної діяльності і розпорядження цими правами»	Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 433-IV від 16.01.2003 (редакція від 14.07.2009 р.)
Закон Бей Доула (Bayh-Dole Act), від 1980 р.		Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11.07.2001 р. (редакція від 12.10.2010 р.)
Закон «Про торгові марки» від 1984 р.		Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 р. (редакція від 16.10.2012 р.)
Закон «Про атомну енергію» від 1954 р. і Закон про НДДКР в сфері неядерної енергетики від 1974 р.		Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 51/95-ВР від 10.02.1995 р. (редакція від 08.09.2011 р.)
		Закон України «Про державне регулювання діяльності в трансфері технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. (редакція від 02.10.2012 р.)

Трансфер технологій є ключовим фактором економічного розвитку кожної країни, визначення її конкурентоспроможності та економічної незалежності. Особливої актуальності набувають питання забезпечення високих стандартів захисту прав інтелектуальної власності, активізації діяльності у сфері трансферу технологій. В умовах подолання кризи для України важливим є розвиток внутрішнього виробництва на основі власних технологій [5].

З огляду на вище викладене, доцільно проаналізувати вітчизняний та закордонний досвід щодо залучення іноземних технологічних інвестицій та передачі технологій (табл.1).

Таблиця 2. Переваги та недоліки законодавчої бази США у сфері трансферу технологій

Законодавча база США	Переваги	Недоліки
1	2	3
Закон Стівенсона Уайдлера про технологічні інновації від 1980 р.	1) обов'язкове патентування та комерціалізація університетами власних досліджень; 2) обов'язкова відповідальність федеральних органів за передачу технологій перед не федеральними; 3) федеральні лабораторії зобов'язані сплатити 15% доходу від ліцензій винахідникам, а потім забезпечувати ліцензіями власні винаходи і як наслідок, отримувати прибутки.	1) Недосконалість механізму патентування та ліцензування; 2) неможливість регулювати проектно-дослідницьку діяльність НАСА та міністерства енергетики.
Закон Бей Доула (Bayh-Dole Act), від 1980 р.	1) Передача інтелектуальної власності, створеної за участю держави, університетам; 2) комерціалізація винаходів та забезпечення їх ліцензіями; 3) одержання виконавцями науково-дослідних робіт прав інтелектуальної власності щодо інформації, яка не може бути запатентована (зокрема комерційної таємниці); 4) забезпечення роботи спеціальних судів, спрямованих на урегулювання спорів у сфері передачі технологій.	Неможливість з боку держави негайно відреагувати на різке зменшення конкурентоспроможності на світовому ринку

Продовження таблиці 2.

1	2	3
Закон «Про торгівлі марки» від 1984 р.	1) розширення положення щодо передачі технологій на федеральні лабораторії, якими володіє держава, а управляють не федеральні суб'єкти; 2) керівники федеральних лабораторій можуть не лише одержувати ліцензії та патенти на нові технології, але й отримувати прибутки від ліцензій для посування на ринку інновацій.	Розбіжність деяких положень цього закону із іншими нормативно-правовими актами
Закон «Про атомну енергію» від 1954 р. і Закон про НДДКР в сфері неядерної енергетики від 1974 р.	1) Регулюють питання, що тісно пов'язані з винаходами створених внаслідок внутрівідомчих науково-дослідних робіт міністерства енергетики; 2) одержання прав на всі неядерні технології, що створені на базі міністерства і можливість відмови від цих прав в інтересах держави	Деякі положення містять неузгодження із іншими законодавчими актами

Складено на основі [3]

Розглянемо нормативно-правові акти США, що регулюють передачу технологій. Зокрема, зупинимося на перевагах та недоліках (табл.2).

Поява закону Бей-Доула в США стала потужним механізмом налагодження співпраці між науково-дослідними установами, інвесторами та державою. Це обумовлено тим, що до впровадження цього закону в державних установах були відсутні стимули у сфері патентування власних розробок, оскільки комерціалізація інтелектуальної власності здійснювалася державою в особі агентства, яке здійснювало фінансування.

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що в США здійснюється значна підтримка з боку держави (фінансова, організаційна та податкова) у сфері передачі технологій.

Згідно Указу Президента Білорусії «Про деякі питання набуття майнових прав на результати науково-технічної діяльності і

розпорядження цими правами» всі інтелектуальні права винахідника на об'єкти інтелектуальної власності, здійснені за рахунок державного бюджету, належать державі, в особі державного замовника або державної організації. На противагу цьому в США навпаки всі права виконавця НДДКР належать виключно йому самому, а держава сприяє спрощеній взаємодії із потенційними приватними інвесторами.

В 2003 році в Білорусії засновано Республіканський центр трансферу технологій, який допомагає організаціям та підприємствам правильно оформити та розмістити в мережі UNIDO EXCHANGE (Інтернет-портал, який є своєрідним посередником між міжнародною мережею інститутів, центрів та державними і комерційними партнерами в сфері інвестицій) різні інноваційні проекти. Даний центр виступає посередником між державними, недержавними та науковими організаціями на національному та міжнародному рівні. Функціями даного центру є: сприяння розвитку регіональної інфраструктури в сфері трансферу технологій, комерціалізація НДДКР, методичне забезпечення та контроль діяльності центрів трансферу технологій, підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності, розробка інформаційних баз даних у сфері трансферу технологій, сприяння взаємодії між клієнтами центру та іншими міжнародними мережами трансферу технологій [3].

Часто центри трансферу технологій створені в інших країнах, є неприбутковими організаціями і мають частково підтримку з боку держави щодо процесу комерціалізації. В США мережа передачі технологій NASA існує за рахунок державних коштів. Так великі промислові корпорації фінансують власні центри передачі технологій виключно завдяки власним коштам.

Неприбуткова діяльність центрів трансферу технологій важлива для комерціалізації технологій, що фінансуються з державного бюджету. Роль держави як стимулюючого фактору розвитку процесів комерціалізації технологій, ефективного та цільового використання бюджетних коштів є незаперечною та сприяє розвитку інноваційної діяльності загалом.

Розглянемо деякі законодавчі акти у сфері трансферу технологій в Україні:

- 1) Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в

Україні» сприяє державній підтримці пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

2) Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» містить недоліки в механізмі формування та реалізації програм пріоритетних напрямів.

3) Закон України «Про інноваційну діяльність» потребує доопрацювань, оскільки закон неправильно трактує представників інноваційної інфраструктури, відносячи їх до інноваційних підприємств; закон представлений як комплексний нормативно-правовий акт, однак в ньому присутні лише односторонні вертикальні відносини між державою та приватним сектором, що здійснює інноваційну діяльність.

В новій редакції Закону України «Про інноваційну діяльність» є норма щодо можливості організації офісів по передачі технологій. Організація таких офісів є дуже важлива для організації процесу трансферу технологій.

4) Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» внаслідок відсутності податкових та фінансових важелів державного регулювання в інноваційній та науковій діяльності є неефективним.

5) Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» є частково ефективним, зважаючи на те, що положення закону щодо цільового субсидіювання передачі технологій не виконуються і не мають податкових пільг [6, 7, 8, 9, 10].

Перша редакція Закону України «Про державне регулювання діяльності в трансфері технологій» суперечила нормам TRIPS (угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності прийнятої в 1994 р.), а також вже існуючому вітчизняному законодавству, тому більшість положень було змінено. Друга редакція закону, прийнятого 14 вересня 2006 року передбачала впровадження механізму пільг щодо передачі технологій, однак на практиці він мав лише декларативний характер і не здійснював контролю за іноземними технологіями та їх використанням у пріоритетних сферах економіки.

Остання редакція цього закону від 2 жовтня 2012 р. має певні відмінності, зокрема: майнові права на розроблені технології за рахунок державного фінансування будуть належати самим розробникам; організація, що

розробила нову технологію зможе використовувати кошти, одержані від передачі технологій на власну інноваційну діяльність; експертиза об'єктів інтелектуальної власності, придбаних за допомогою бюджетних коштів, здійснюватиметься з урахуванням економічної доцільності та корисності для України.

Як підсумок можна згрупувати наступні пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази України у сфері трансферу технологій:

1) в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» слід визначити пріоритетні напрями інноваційної діяльності з урахуванням прогнозованих значень розрахованих аналітиками;

2) в Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» доцільно уточнити пріоритетні напрями розвитку науки і техніки відповідно до прогнозованих результатів аналітичних досліджень;

3) в Законі України «Про інноваційну діяльність» необхідно ввести положення щодо використання несплачених сум податків на науково-технічну діяльність, розвиток науково-дослідної бази; впровадження механізму стимулювання державою інноваційної діяльності, елементи якого пов'язані з інноваційними пріоритетами;

4) в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» слід: визначити порядок розподілу майнових прав інтелектуальної власності на інноваційний продукт, що фінансуються державою; виплати винагороди винахіднику об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ); залишити майнові права за організацією-виконавцем НДДКР; розробити реальні механізми комерціалізації суб'єктами майнових прав ОПІВ, що створені за рахунок коштів з держбюджету та закріпити різноманітні податкові стимули щодо такої комерціалізації; ввести спрощену систему створення господарських товариств науковими установами, що сприятимуть створенню ефективного механізму використання ОПІВ;

5) в Законі України «Про державне регулювання діяльності в трансфері технологій» необхідно сформувати механізм партнерських стосунків між державою та приватним сектором у сфері трансферу технологій.

Характерним залишається те, що постійна реорганізація органів управління, що здійснюють управління науковою діяльністю стримує розвиток інноваційної діяльності та науково-технічної політики. В

Україні відсутня єдина національна система трансферу технологій, стратегія економічного розвитку країни, належна патентно-ліцензійна політика, координація науково-технічної сфери (через передачу функцій Держкомітету України з питань науки та інтелектуальної власності МОН), присутній низький рівень інноваційної активності [11].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі. Можемо зробити висновки, що вітчизняне законодавство у сфері передачі технологій перебуває на стадії розвитку, тому доцільно враховувати зарубіжний досвід, вносити зміни у вже існуючі нормативно-правові акти і таким чином удосконалювати правове регулювання цих відносин.

Проведене дослідження доводить, що нормативно правова база України в сфері трансферу технологій має стати гарантією прозорості, надійності та тривалості стосунків між державою, інвесторами та науковим сектором.

Перспективою подальших наукових розробок може бути розробка дієвого механізму державного регулювання передачі технологій, яка забезпечить ефективне використання інноваційного потенціалу держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капіца Ю.М. Міжнародно-правове регулювання у сфері трансферу технологій та національні пріоритети: проблеми співвідношення [Електронний ресурс] / Ю.М. Капіца // Міжнародне приватне право: розвиток, порівняльний аспект, гармонізація Режим доступу: <http://ndippp.gov.ua/Schorichnuk/Kapitsa.pdf>. – Назва з екрану.
2. Рудченко І. Трансферт технологій як елемент інноваційної інфраструктури / І. Рудченко // Теорія і практика інтелектуальної власності.–2008. – №4. – С.61-68.
3. Лукша О. Как работать с сетями трансфера технологий: практическое пособие [Електронний ресурс] / О.Лукша, Г.Пильнов, О.Тарасова, А.Яновский; проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий». – 2006. – 140 с. – Режим доступу: <<http://rasstc.ru/goods/2>>. – Назва з екрану.
4. Яковец Ю.В. Теория и механизм инноваций в рыночной экономике. – М.: Межд. Фонд Н.Д. Кондратьева, 2008. – 255 с.
5. Наукова громадськість про законопроект України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»: бути чи не бути? // Інтелектуальна власність. – 2004. - № 7. – С. 51-52.

6. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 19-20. – ст.166. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
7. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 48. – ст. 253. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
8. Закон України «Про інноваційну діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
9. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 28. – ст.22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1646-14>.
10. Закон України «Про державне регулювання діяльності в трансфері технологій». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 45, ст.434. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
11. Трансфер технологий, разработанных при федеральном финансировании НИОКР: перспективы, определенные Фондом по трансферу технологий [Електронний ресурс] // журнал Инновации. – 2003. – № 8. - Режим доступу: <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1879> – Назва з екрану.